

ԿԱՐԾԻՔ

Ինեսա Գառնիկի Դանիելյանի «Մոմիկի մանրանկարչությունը»

**թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ, ներկայացված ԺԷ.00.03 -
«Կերպարվեստ, դեկորատիվ և կիրառական արվեստ, դիզայն» մասնագիտությամբ
արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար**

Ինեսա Դանիելյանի ատենախոսությունը նվիրված է 14-րդ դարի հայ ականավոր արվեստագետ (մանրանկարիչ, գրիչ, ճարտարապետ և քանդակագործ) Մոմիկի մանրանկարչական ժառանգության համակողմանի ուսումնասիրությանը: Աշխատանքը գիտական կարևորություն ունի թե՛ թեմայի ընտրության, թե՛ ընդգրկած նյութի ծավալի, թե՛ մեթոդաբանական մոտեցման առումով:

Հայ արվեստագիտության արդի խնդիրներից է ազգային կերպարվեստի անհատ արվեստագետների ստեղծագործական ժառանգության համակողմանի ընդհանրական ուսումնասիրությունը, և այս աշխատանքը ամբողջացնում է միջնադարյան հայ նշանավոր արվեստագետներից մեկի՝ Մոմիկի ձեռագրական ժառանգությունը և տալիս վերջինիս արվեստաբանական վերլուծությունը:

Կարևոր է ընդգծել, որ ատենախոսը գիտական շրջանառության մեջ է դրել ինչպես Մոմիկի՝ հստակեցված ձեռագրական ժառանգությունը, այնպես էլ արվեստագետի կյանքի որոշ մանրամասներ՝ պարզաբանված երկարամյա ուսումնասիրության ընթացքում:

Աշխատանքում Մոմիկի ձեռագրական ժառանգությունը չի դիտարկվել միայն հայկական արվեստի սահմաններում, այլ այն ներկայացվել է լայն թե՛ հայկական, թե՛ բյուզանդական և թե՛ արևմտյան արվեստների համատեքստում: Այս մոտեցումը հնարավորություն է տվել թեման դուրս բերել նեղ ազգային շրջանակից և ի ցույց դնել Մոմիկի մանրանկարների ոճական և պատկերագրական առանձնահատկությունները, ինչը ատենախոսության կարևոր արժանիքներից է:

Աշխատանքի կառուցվածքը տրամաբանական է. առաջին գլխում ներկայացված են Մոմիկի կյանքն ու ձեռագրական ժառանգությունը, երկրորդ և երրորդ գլուխներում քննության են ենթարկված Մոմիկի վրձինն պատկանող ձեռագրերի անվանաթերթերն ու ավետարանիչների դիմանկարները, 1302 թ.-ի Նոր կտակարանի տերունական շարքի մանրանկարները և դրանց պատկերագրական առանձնահատկությունները, իսկ չորրորդ գլխում ներկայացված են Մոմիկին վերագրվող ձեռագրերը և մանրանկարչի գեղարվեստական ոճը:

Հատկապես բարձր գնահատանքի է արժանի հեղինակի կատարած

աղբյուրագիտական և հավաքչական աշխատանքը: Նա չի սահմանափակվել հրապարակված գրականության քննությամբ, այլ իրականացրել է ծավալուն որոնողական աշխատանք՝ ուսումնասիրելով մի շարք ձեռագրական հավաքածուներ աշխարհի տարբեր գիտամշակութային կենտրոններում՝ փորձելով գտնել Մոմիկի վրձնին պատկանող ստորագիր և անստորագիր ձեռագիր մատյաններ, ինչն էլ պսակվել է հաջողությամբ:

Արդյունքում, հնարավոր է եղել հավաքել և մեկ հատորի մեջ ներկայացնել Մոմիկի ձեռագրական ժառանգությունը ներկայացնող 6 ձեռագիր մատյան, որոնք համակողմանի քննության են ենթարկված ատենախոսությունում: Սա ինքնին մեծածավալ և երկարատև աշխատանքի արդյունք է, որը վկայում է հետազոտողի հետևողականության, մասնագիտական պատրաստվածության և թեմայի նկատմամբ գիտական պատասխանատվության մասին:

Հատկանշական է նաև, որ նյութերն Ինեսա Դանիելյանն ուսումնասիրել է բնագիր տարբերակով, ինչը հետազոտությանը հաղորդում է բարձր փաստագրական արժեք և բարձրացնում ներկայացված եզրահանգումների հավաստիությունը, քանի որ ուսումնասիրության առարկաները ներկայացված են նաև ձեռագրագիտական կողմից: Այս հանգամանքն ավելի է արժևորում կատարված ուսումնասիրությունը: Հիշատակարանների և արձանագրությունների ներկայացվող նոր, ավելի ճշգրիտ ընթերցումների արդյունքում վերաշարադրվել են Մոմիկի կենսագրությանն առնչվող զգալի տվյալներ:

Հետազոտության գիտական նորույթը բազմակողմանի է.

Առաջին անգամ համակարգված ներկայացված են Մոմիկի ձեռագրերի անվանաթերթերի նկարազարդման սկզբունքներն ու առանձնահատկությունները:

Բացահայտվել և քննության է ենթարկվել իրական դրամների պատկերման ավանդույթը ինչպես Մոմիկի, այնպես էլ այլ հայ մանրանկարիչների ձեռագրական ժառանգությունում:

Քննության են առնված ավետարանիչների դիմանկարները և տերունական շարքի տեսարանների պատկերագրական առանձնահատկությունները, ինչպես ընդունված պատկերագրական սխեմաների, այնպես էլ ըստ եկեղեցական հայրերի մեկնությունների և Հայ եկեղեցու դավանաբանական դիրքորոշման:

Ուսումնասիրվել են մանրանկարչի ոճական և գեղարվեստական առանձնահատկությունները, բացահայտվել վարպետի քանդակի և գեղանկարչության փոխառնչությունները:

Ատենախոսությունում, անգամ, ներկայացված է Մոմիկի ստեղծագործական ազդեցությունը ժամանակակիցների վրա, ինչը ևս մեկ անգամ ընդգծում է համակողմանի ուսումնասիրությունը:

Ատենախոսության առաջին գլուխը, որը նվիրված է Մոմիկի կյանքին և ձեռագրական ժառանգությանը, առանձնանում է իր համակարգվածությամբ և գիտական հիմնավորվածությամբ: Ձեռագիր և վիմագիր հիշատակարանների մանրակրկիտ ուսումնասիրության արդյունքում ներկայացվում են Մոմիկի կենսագրական մանրամասները: Գլխի կարևոր առավելությունն այն է, որ նյութը չի սահմանափակվում նկարագրությամբ, այլ ներկայացվում է համադրական և վերլուծական մոտեցմամբ՝ բացահայտելով արվեստագետի կյանքի մի շարք դրվագներ, վերջինիս ձեռագրական ժառանգությունը համալրելով ևս մեկ միավորով (Ռուսական պետական գրադարանի (Մոսկվա) ֆ. 439.23 №5 Ավետարանը):

Երկրորդ գլուխում, որը նվիրված է Մոմիկի նկարագրված ձեռագրերի անվանաթերթերի և ավետարանիչների դիմանկարների պատկերագրական առանձնահատկություններին, հեղինակը համակողմանիորեն ուսումնասիրելով դրանք, ներկայացնում է գաղափարական և աստվածաբանական հիմքերը, ազդեցությունները և խորհրդաբանությունը՝ ընդգծելով նորամուծությունները (ոսկեդրամների պատկերների կիրառությունը, Մարկոս ավետարանչին Պետրոս առաքյալի հետ ներկայացնող պատկերը և Հովհաննեսի աշակերտ Պրոխորոնի առանձին դիմանկարը 1292 թ. Ավետարանում և այլն) և խոսելով առկա նախօրինակների մասին հայկական և համաշխարհային արվեստում:

Երրորդ գլուխը նվիրված է 1302 թ. Նոր կտակարանի տերունական տեսարանների պատկերագրությանը և տրամաբանական շարունակությունն է երկրորդ գլխի: Հեղինակը վերլուծելով 12 տեսարանները, ցույց է տալիս, որ թեև դրանց հիմքում ընկած է ձևավորված կայուն պատկերագրական ավանդույթը, սակայն միաժամանակ առանձնանում են ինքնատիպ մեկնաբանությամբ և աստվածաբանական նոր, խորքային շեշտադրումներով՝ հիմնված կանոնական ու անկանոն գրականության և եկեղեցական ավանդության տարբեր մեկնությունների վրա:

Չորրորդ գլուխը, որը նվիրված է Մոմիկին վերագրվող ձեռագրերին և նրա գեղարվեստական ոճին, ատենախոսության առավել կարևոր, ինքնուրույն և գիտական նորույթ պարունակող բաժիններից է, որտեղ հեղինակը հիմնավորում է Մոմիկին վերագրվող ձեռագրերից մեկի՝ Կեռան թագուհու Ավետարանի նկարագրողումների վերջինիս մասնակցության տեսակետը, ինչպես նաև ավելացնում մեկ Ավետարան (Ռուսաստանի պետական գրադարան, ֆ. 439.23 № 5)՝ մանրամասն հիմնավորելով: Հեղինակը հանգամանալի քննության է ենթարկել Մոմիկի ստեղծագործությունների ոճական առանձնահատկությունները՝ ցույց տալով վերջինիս ինքնատիպությունը, զարգացումը, և կրած, ինչպես նաև փոխանցած ազդեցությունները:

Ատենախոսական աշխատանքը փաստում է, որ Ինեսա Դանիելյանը կարողացել է հաջողությամբ իրականացնել իր առջև դրված հիմնական նպատակը՝ առաջին անգամ համապարփակ ներկայացնել Մոմիկի մանրանկարչական ժառանգությունը:

Ատենախոսությունը հիմնված է բավականին հարուստ փաստական նյութի վրա՝ բազմալեզու աղբյուրագիտական հիմքով, աչքի է ընկնում արվեստաբանական մեթոդների հետևողական կիրառմամբ և գիտական նորույթի բարձր աստիճանով: Ատենախոսությունն ունի ակնհայտ տեսական և գործնական նշանակություն ինչպես հայ արվեստի պատմության, այնպես էլ քրիստոնեական պատկերագրության, սրբանկարչության և մշակութային փոխառնչությունների ուսումնասիրության համար:

Սույն աշխատանքի շնորհիվ հայ արվեստագիտությունը համալրվում է մի ուսումնասիրությամբ, որը կարող է հիմք հանդիսանալ ինչպես Մոմիկի ճարտարապետական և քանդակագործական ստեղծագործությունների նոր հետազոտությունների համար, այնպես էլ Գլաձորի դպրոցի մանրանկարչության ուսումնասիրության համար:

Կարծում եմ, որ Ինեսա Գառնիկի Դանիելյանի ատենախոսությունն անհրաժեշտ է հրատարակել որպես մենագրություն:

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են 9 տպագիր հոդվածներում:

Սեղմագիրը համապատասխանում է ատենախոսությանը:

Բարձր գնահատելով Ինեսա Դանիելյանի կատարած գիտական աշխատանքը ունեմ երկու ցանկություն, որոնք հետագայում կարող են ավելի հարստացնել հեղինակի հետազոտությունը:

Առաջին՝ Կեռան թագուհու Ավետարանի անվանաթերթերի վերագրության հարցն ավելի ամրապնդելու նկատառումով, կարելի է Պողոս Կիլիկեցու ձեռագրական ժառանգությունը նախ հստակեցնել, ապա ավելի մեծացնել համեմատությունները, որն, իհարկե, իրենից առանձին հետազոտություն է ենթադրում:

Երկրորդ՝ աշխատանքը մենագրության տեսքով հրատարակելուց ցանկալի կլինի տեսնել Մոմիկի մանրանկարչական և քանդակագործական աշխատանքների համեմատությունների ավելի ընդարձակ ուսումնասիրություն:

Այս ցանկությունները, սակայն, չեն նվազեցնում աշխատանքի գիտական արժեքը: Դրանք ավելի շուտ կարող են դիտվել որպես հետագա ուսումնասիրությունների հեռանկարներ, քանի որ ներկայացված ատենախոսությունն արդեն իսկ գիտականորեն ամբողջական և հիմնավոր աշխատանք է:

Այսպիսով՝ Ինեսա Գառնիկի Դանիելյանի «Մոմիկի մանրանկարչությունը» թեմայով ատենախոսությունն իր գիտական մակարդակով լիովին համապատասխանում է

Հայաստանի հանրապետությունում գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի 7-րդ կետի «գիտության տվյալ բնագավառում կարևոր նշանակություն ունեցող խնդրի լուծում» պայմանին, իսկ ատենախոսության հեղինակը միանգամայն արժանի է ժէ.00.03 - «Կերպարվեստ, դեկորատիվ և կիրառական արվեստ, դիզայն» մասնագիտության գծով արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը, ինչի համար էլ միջնորդում եմ Արվեստի ինստիտուտի 016 մասնագիտական խորհրդի հարգարժան անդամներին:

Պաշտոնական ընդդիմախոս՝

Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի ավագ գիտաշխատող,
արվեստագիտության թեկնածու

Դավիթ Ղազարյան

Արվեստագիտության թեկնածու Դավիթ Ղազարյանի ստորագրությունը
հաստատում եմ:

Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի տնօրենի տեղակալ գիտական գծով,
պատմական գիտությունների թեկնածու՝

Վահե Թորոսյան

10 սեպտեմբերի 2026թ.